

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОРІВНЯЛЬНО- ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКЦІЇ

ЗАВЕРТНЕВА-ЯРОШЕНКО Валерія Адольфівна - старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

УДК 346:347

В статті досліджені передумови виникнення концесій і концесійних правоотношеніє як правової форми здійснення господарської діяльності в Україні. Здійснено періодизацію концесійного законодавства. Науково обґрунтовано і проаналізовано економіко-правове значення концесій в сучасних економічних умовах.

Ключові слова: концесія, концесійна діяльність, концесійні правоотношенія, господарська діяльність, державна власність, комунальна власність.

Постановка проблеми у загальному вигляді

Сьогодні в Україні, на тлі сформованої тенденції дефіциту бюджету, виникла потреба в оптимізації залучення нових механізмів інвестування в економіку, які дозволяють раціональніше використовувати весь потенціал державної і комунальної власності. Тож, не збільшуючи податкового тиску на населення, бачиться за необхідне вдатися до прогресивного досвіду інших держав, які мають у своєму розпорядженні розвинену систему категорій, що опосередковують взаємодію держави і приватного інвестора.

З огляду на це, дослідження правової природи концесії, особливостей правового регулювання переходу державного і комунального майна приватним партнерам видаються одними з найбільш перспективних напрямків сучасної науки.

Зв'язок вказаної проблеми із важливими науковими та практичними завданнями

Проблематика правового регулювання концесійних відносин в Україні в умовах адаптації до законодавства ЄС є для сфери господарського права недостатньо дослідженою. Не дивлячись на значну кількість наукових робіт з питань обумовленості застосування концесії як механізму на практиці, більшість з них розглядалась у суто економічній площині нехтуючи публічно-юридичним аспектом. Підґрунтям вищезазначеного є дефіцит практичного досвіду у сфері державно-приватного партнерства внаслідок недосконалої правової бази, що має неузгодженості при застосуванні Закону України «Про державно-приватне партнерство» і чотирьох законів про концесії (базовий та три галузевих), та необхідністю врахування «концесійних» Директив ЄС. Необхідність уніфікації правового розуміння системують чинників зазначеного механізму має впорядкувати правила використання концесій як базового інструменту залучення приватних інвестицій на внутрішньодержавному та зовнішньодержавному рівні.

Так, дослідження основних аспектів розвитку концесійних відносин дозволить знайти шляхи подолання вищезазначених недоліків. А вирішення цієї задачі на національному рівні є достатньо актуальне, оскільки Україна поставила за мету стати рівноправним суб'єктом міжнародного спів-

товариства, зокрема вступити до Європейського Союзу.

З огляду на зазначене, метою даної статті є теоретичний аналіз історичного досвіду виникнення концесій та концесійних правовідносин як правової форми здійснення господарювання в Україні і розробка на цій основі науково-теоретичних і практичних рекомендацій з удосконалення господарського законодавства, яке регулює відносини у згаданій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми

Значний внесок у розвиток даної проблематики внесли праці українських і російських вчених радянського та сучасного періоду в галузі теорії права, господарського, цивільного, міжнародного права та економіки: Х. Безансон, Ч. Бетінгер, І. М. Берштейн, М. М. Богуславський, К. Вербаер, О. Григоров, Л. Я. Евентов, Б. А. Ландау, О. А. Медведева, Ж. Ф. Обі, В. Шретер та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у сфері концесійних правовідносин, подальшого дослідження потребує вивчення історичного досвіду та традицій співпраці держави з представниками бізнесу. Аналіз історичних прикладів сприятиме кращому розумінню механізмів концесійних відносин та його застосування в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження і обґрунтування отриманих наукових результатів

Важливість концесійних відносин у впорядкуванні суспільного життя зазначалося ще Римськими юристами. Як важлива і невід'ємна складова загального правопорядку, що має засновуватись на врегулюванні найбільш затребуваних відносин. Незважаючи на те, що система римського цивільного права була побудована переважно на приватноправових засадах, не усяка річ могла бути предметом приватної

власності чи належати особі на праві такої власності [1; с. 91]. Давньоримські юристи (Гай, Глоса) виділяли з множини речей, які слугують задоволенню потреб людини, особливі групи, що не можуть бути об'єктами приватної власності (*res publicae* і *res divini juris*) [2; с. 3]. До цих груп входили не тільки речі, які не могли знаходитись у приватній власності, але й такі, що не могли бути і предметом розпоряджання (предметом обороту) [1; с. 91]. Обидві ці категорії речей визнавались виключеними із звичайного приватно-правового обігу і охоплювались одним загальним поняттям *res extra commercium* [3; с. 35]. Так, зокрема, до *res publicae* відносились речі, суб'єктом права власності на які виступав римський народ, а саме:

- *res in usu publico*, речі у суспільному (публічному) використанні, що експлуатуються членами суспільства як громадянами (річки, порти, дороги, стадіони тощо) [4; с. 132];

- речі, що служать специфічним цілям держави і вилучені з безпосереднього використання громадянами (казна, військово спорядження і т.ін.);

- речі, які є об'єктом комерційної діяльності держави (наприклад, *ager publicus* – публічний земельний фонд) [5; с. 337].

Інша група речей вилучених з приватноправового обороту – *res divini juris* (речі божественного права), яка включала в себе речі священні та релігійні, що були суспільством присвячені богам та не знаходились у складі майна будь-якої особи [4; с. 132]. До них відносились речі, призначені служити релігійним цілям (наприклад, храми), та речі, що взагалі визнавались священними (наприклад, муніципальні стіни).

У римському праві вилучення певних предметів із звичайного приватноправового обігу та підпорядкування їх «долі» дії особливих норм відбувалося внаслідок фактичних особливостей даного предмета (*natura*) або певних приписів позитивного права (*ius gentium, mores civitatis*) [2; с. 4].

Так, римський магістр мав право передавати об'єкти публічної власності в оренду, однак такі угоди розглядались не як угоди приватного права, а як адміністративні розпорядження [1; с. 92].

У Римській імперії, при Гогенштауфенах, існувало поняття гірничої реалії. Так, за правління Фрідріха Барбаросси було сформовано та закріплено положення, з огляду на яке ніхто не мав права займатись гірничою справою без попередньо одержаної від короля за визначену плату концесії [2; с. 6]. Нормативно-правове закріплення юрисдикції монарха на надра міститься і у «Саксонському зерцалі» – пам'ятці німецького права першої половини XIII століття: «Усі скарби, які знаходяться у землі глибше ніж зорює плуг, належать королівській владі» (Книга 1, стаття 35) [6; с. 287]. Таке закріплення мало яскраво виражений економічний характер, оскільки в подальшому передача права на здійснення надрокористування ставало додатковою статтею прибутку сюзерена. Однак зосередження монархом у своїх руках права виключної монополії не тільки на надра, але й на рибальство, карбування монет та ін. [7; с. 2] призвело до сутички його з імперськими князями. Зважаючи на це, за «Золотою Буллою», прийняття якої у 1356 році було компромісом у конфлікті між імператором Карлом IV і князями-виборцями, монарх був змушений поступитися цими привілеями [6; с. 282], в тому числі і можливостями надання концесій на надрокористування.

Місцем появи концесії вважається Франція. Публічні служби епохи середньовіччя були добре розвинені. Вже тоді концесія займала певне місце в господарсько-економічній діяльності. Королівська влада часто використовувала концесію для організації функціонування діяльності територіального устрою, планування агломерацій і створення зручностей для населення.

Вперше слово «concessio» було згадано в тексті указу Короля Louis VI Le Gras в 1170 році, який надавав привілей транспортування товарів паризьким торговцям [8; с. 10]. Первинне поняття про концесію уявлялося як «поставити на місце, замість» від латинського слова «consedere». Це дозволяло монархії доручити ведення певної господарської діяльності, якою вона була не в змозі займатися особисто, зовнішній структурі.

Починаючи з XI століття, поступово поняття концесії змінювалося, трансформува-

лось і як наслідок, стало одним з видів діяльності публічних служб, метою яких було задоволення потреб населення, шляхом створення необхідних інфраструктур або поліпшення вже існуючих.

У ту ж епоху з'являються перші правила функціонування муніципальних служб [8; с.25].

Починаючи з XIII століття і практично до XX століття, освоєння територій залишається основною метою влади. З цього часу монархія сприяє створенню інфраструктур, з метою поліпшення комерційного обміну (дороги, транспорт, урбанізація). Так, у 1213 році монарх Philippe Auguste віддав у концесію експлуатацію річкового судноплавства по Сені, метою якої було фінансування нового річкового порту в Парижі.

Метою введення мита за користування був лише дозвіл підприємцю отримати дохід, необхідний для продовження будівельних робіт і на утримання інфраструктур. Паралельно концесіям, яким приділялася велика частка винаходів, існувала більш класична форма концесії, пряма та директивна, яка була прерогативою монархії. Так само існувала муніципальна концесія, що базувалася на контракті між приватною юридичною особою та міською владою і призначалася для забезпечення функціонування публічних служб, як, наприклад, міські дороги, міське освітлення, водопостачання та ін. Фінансування муніципальної діяльності здійснювалося за рахунок мита на товари, ввезені в місто [9; с.11].

Якщо влада не здійснювала роботи або не забезпечувала послугами, як це було найчастіше, вона делегувала управління, вдаючись до концесій, при цьому, фіксуючи умови в контракті. Концесіонер при цьому зберігав певну свободу дій в області організації, з огляду на великі інвестиції з його боку.

Така схема співпраці триватиме до XIX століття. Протягом багатьох століть концесія поступово застосовувалася практично у всіх сферах економічної діяльності країни. Таким чином, протягом XIX століття поняття концесії наближалось до визначення представленого Monsieur Delallau в 1834 році:

Концесія – це контракт, за яким один або кілька підприємців зобов'язуються перед адміністративним органом провести за їх рахунок, на їх ризик суспільно корисні роботи в обмін на право стягнення мита або інших пільг з споживача [10; с. 12].

На початку ХХ століття існують дві форми концесії: концесія публічної служби та концесія громадських робіт, визначення яких було представлено в 1916 році паном Chardenet перед парламентом з приводу справи «Газ Бордо»: [10; с. 21]:

«Приватна особа або компанія, що здійснюють суспільні роботи або забезпечують їх обслуговування за свій рахунок, з дотацією або без неї, отримують дохід від експлуатації державно-громадських об'єктів, з правом отримання плати від споживача, що закріплюється контрактом». Це визначення буде перевірятися, збагачуватися протягом десятиліть до нашого часу.

Винайдення людством нових географічних напрямків, що були покликані ефективністю товарообміну спряли розвитку правового уявлення нових підходів до визначення концесійних та, можливо, інших форм взаємозв'язків між суб'єктами приватного сектору та тими, що впливали на врегулювання владних повноважень. Так, відкриття Америки, відкриття морського шляху в Індію відкривало нові сфери господарської діяльності, зокрема нових ринків для торгівлі. Однак державна влада Іспанії, Португалії, Англії вилучає торгівлю з колоніями із сфери приватної ініціативи і починаючи з ХVI століття з'являються торгові концесії [2; с. 7]. Першою такою концесією, на думку П. Фішера, був договір від 17 квітня 1492 року між Ferdinand von Spanien / Isabella von Kastilien – Christoph Kolumbus, згідно з яким першовідкривач Америки отримав ряд довічних прав та привілеїв [3; с. 35]. Вищезначене спонукає до обумовленого наявністю історичних фактів висновку про наявність чіткого правового бачення механізмів врегулювання концесійних відносин як таких, що мали лежати в основі з часом відомих правових норм які містить сучасне законодавство. Тож маємо констатувати, що зародки юридичного закріплення приватно-публічного регулювання концесій-

них відносин мають свої витоки у далеких ХV – ХVI століттях та базувались на тогочасних правових поглядах щодо договірних відносин які мають включати елемент сучасного уявлення про наявність владного підпорядкування щодо забезпечення інтересу державного утворення із забезпеченням природнього інтересу приватних осіб задля отримання господарського зиску.

Вищенаведені нами історичні факти правового впорядкування концесійних відносин базуються на подальшій доцільності передання виключного права користування об'єктом суб'єкту, що його використовував. використанні виключного права користування об'єктом передачі. Так, В. Шретер зазначав: «Всюди де державна влада монополізувала на свою користь певну діяльність, що приносила прибуток, вона часто передавала цю діяльність приватним особам, але вже у вигляді виключного привілею та за окрему плату» [7; с. 1].

Окремої уваги заслуговує ретроспективний аналіз становлення концесійних відносин на теренах територій, що наразі перебувають у складі сучасної Росії. Концесія, як одна з можливих форм іноземних капіталовкладень, яку не слід змішувати з іншими формами, і, насамперед, зі створенням підприємств з іноземними інвестиціями, активно застосовувалася на території Російської Імперії з ХІХ століття. Тут доречно згадати про те, що дореволюційна Росія була країною, яка однією з перших вирішила скористатися в інтересах економічного розвитку, вигодами іноземних капіталовкладень. Рекордний приплив іноземних капіталів в економіку Росії спостерігався в 1895-1902 р.р. У 1909-1914 р.р. (з усіх інвестицій в економіку на іноземний капітал припадало близько 5%). В окремі роки іноземні інвестиції становили в Росії більш половини всіх нових капіталовкладень у промисловість та інші галузі в значній мірі створювалися іноземними фірмами. Так, за допомогою іноземних інвестицій були побудовані залізниці, створені металургійна промисловість, електротехніка, хімічна промисловість. Перед початком першої світової війни, за даними на червень 1913 року, з 19 найбільших бан-

ків 11 були засновані фактично на іноземні капітали [11; с.42].

Що ж стосується законодавчої сторони справи, то в Росії, як і в інших країнах, що активно йшли по шляху розвитку капіталізму, не було спеціального законодавства про іноземні інвестиції (застосовуючи сучасну термінологію), але на початку століття було прийнято торгове, банківське, акціонерне та інше законодавство, що забезпечило відповідні умови для застосування іноземного капіталу.

Вивчення іноземних інвестицій в російському народному господарстві перед Жовтневою революцією має не тільки практичний, а й глибоко теоретичний інтерес. Якщо Англія, а після світової війни й США є класичними країнами експорту капіталу, то Росія до 1918 р. представляла класичну країну імпорту капіталу. Доля російського капіталу була тісно пов'язана з іноземним капіталом протягом півстоліття. Потреба в залученні іноземних коштів диктувалася прагненням створити велике виробництво, широке промислове будівництво, а це означало неодмінно велику промисловість з додатком пара, електрики, з машинним виробництвом самих машин. З моменту введення Росією залізниці, запровадження вищезначених новел у виробництво стало для неї під великим питанням, вирішення якого залежало від підтримки ззовні. Це і зумовило ряд заходів в області економічної політики. Грошова реформа 1897 р. забезпечила стабілізацію рубля, створила елементарну передумову для припливу іноземного капіталу, який здійснювався в найрізноманітніших формах:

- у вигляді припливу нового капіталу із за кордону на даний відрізок часу;
- у формі збільшення капіталу вже існуючих закордонних підприємств за рахунок капіталізації отриманої додаткової вартості;
- у формі скупки нових підприємств;
- шляхом розвитку системи «участі» та т. ін. [12; с. 5].

Цікавими та повчальними є факти, що засвідчують інтерес до концесії як механізму на теренах сучасної України. Перший стосується отриманням (1866 р.) Кочубеєм концесії на будівництво заводу з виготовлення

залізничних рейок, який за браком коштів, у наступному передав концесійні права Джону Юзу. Другий засвідчує затвердження 18 квітня 1869 р. російським імператором офіційного концесійного документу: «Договір про утворення Новоросійського товариства з виробництва кам'яного вугілля, заліза та рейок і товариства залізничної гілки від Харківсько-Азовської лінії», який Дж. Юз уклав з урядом та розпочав будівництво виробництва та житлових об'єктів селища Юзівка (Донецьк). За цим концесійним договором уряд безкоштовно надавав акціонерному «Новоросійському товариству» вугільні землі, позику у 500 тисяч рублів та право безмитного ввезення обладнання [13; с. 23].

Цікавим є застосування концесій на муніципальному рівні, що обумовлювались доцільністю залученням додаткових коштів для забезпечення потреб суспільства тогочасного міста Харкова у ХІХ ст.. Прикладом цього є укладання концесійного договору за для забезпечення централізованого водопостачання у місті та організації залізничних перевезень [14; с. 393].

1874-1878 р.р. укладено з компанією А.К. Рейса та К.К. Діля концесійний договір щодо улаштування водоводу, внаслідок отримання виключного права на створення та експлуатацію підприємства із забезпечення м. Харкова питною водою на заздалегідь обумовлених умовах щодо добового обсягу за власні кошти та на власний ризик строком на 45 років згідно із затвердженим міським управлінням проектом під наглядом уповноважених чиновників думи. Цікавою видається додаткова умова, що обумовлювала право на звільнення концесіонера від сплати міських податків.

Достатньо не стандартним можна вважати підхід щодо укладення концесійного договору у тому ж м. Харкові на право кінних перевезень залізницею у 1882 р. іноземним громадянам Бонне та Отле на 42 роки, відповідно до яких місто отримувало право на участь у прибутках у розмірі 2% через 25 років [14; с. 396].

Великий інтерес до російського господарства виявляв і американський капітал. До 1914 р. економічні зв'язки США з Росією не відрізнялися поживаленням і в кількіс-

ному відношенні були незначними, що пояснювалося природними та економічними умовами розвитку обох держав. Зовнішня торгівля розвивалася повільно, з огляду на схожість господарської структури в експорті обох країн, де переважали продукти сільського господарства.

Що стосується експорту капіталу, то самі США були до 1914 р. ареною вкладів іноземного капіталу, а якщо і ввозили свій капітал, то направляли його, у першу чергу, в сусідні країни – Канаду та держави Центральної і Південної Америки. Найбільший інтерес з боку американців привертала залізничний транспорт. У 1915 р. відбувалися наради представників російського уряду та американських інвесторів з питань надання останньому концесій у російському господарстві. Новий виток розвитку концесійних відносин припадає на XIX століття, в період інтенсивного розвитку промисловості і техніки, коли з'являються нові підприємства, які з економічних міркувань недоцільно було передавати у приватну власність. Саме в цей час створюються об'єкти, функціонування яких має значне суспільне значення і які є життєво необхідними для населення (наприклад, об'єкти інфраструктури населених пунктів).

У зазначений період також вперше в історії концесійної діяльності поширюється практика передачі у володіння приватній особі за концесійними договорами не лише готових функціонуючих об'єктів, а й права на створення та експлуатацію нових об'єктів. Внаслідок таких угод концесіонер брав на себе зобов'язання створити зазначений у договорі об'єкт, але не за власним розсудом, а відповідно до встановленого державою плану або на вимогу концесієдавця мав поліпшити діяльність об'єкта концесії [7; с. 2-3].

Треба погодитись із позицією О. Григорова, що з часів Стародавнього Риму і до XIX століття розвиток концесії як механізму базувалася на первинному вилученні об'єкту із приватно-правового обігу з наступною передачею на платних умовах у приватне тимчасове володіння на підставі акту публічної влади [3; с. 36] за умови обов'язкових вста-

новлених обмежень та правил експлуатації для дотримання господарського ефекту.

Варто звернути увагу й на розвиток концесійної діяльності у СРСР. Так, певний досвід рішення проблем розвитку за допомогою залучення в країну іноземних інвестицій був накопичений у Радянському Союзі після революції. Відомо, що В. І. Ленін надавав виняткове значення концесіям та спільним підприємствам (СП) як формам залучення іноземного капіталу [15; с.11].

Концесії – чисті та змішані слугували, в той період, основними формами залучення іноземних інвестицій у господарство країни. У першому випадку капітал повністю належав іноземному підприємцеві, в другому – капіталовкладення здійснювалися радянськими та іноземними учасниками. Відповідно і управління було спільним, а прибутки розподілялися пропорційно вкладеним капіталом. За своєю суттю ця форма концесій найбільш близька нинішнім спільним підприємствам. Крім того, з іноземними фірмами укладали так звані угоди про технічну допомогу. Відповідно до них радянським виробничим організаціям надавалося допомога в розробці різних технічних проектів, а також надавалося право користування патентами фірми-учасниці угоди. У зобов'язання останньою входило також налагодження виробництва згідно з власною технологією та навчання на своїх підприємствах радянського інженерно-технічного персоналу.

Потреба в залученні іноземних капіталів виявилася практично відразу після жовтня 1917 р., а концесії повинні були зіграти в цьому позитивну роль [16; с.75].

На відміну від дореволюційної Росії залучення іноземного капіталу потребувало створення особливого режиму. Правові основи майбутньої концесійної політики були сформульовані ще у 1918 р. на першому пленумі ВРНГ, де були декларовані основні положення [17; с.34], в яких чітко простежувався безоплатний характер відчуження концесій, який був одним з центральних принципів зовнішньоекономічної політики Радянської республіки відносно залучення в країну іноземного капіталу.

Громадянська війна відклала на час реалізацію концесійної політики. І лише 23 листопада 1920 р. Раднарком прийняв Постанову про загальні економічні та юридичні умови концесії [18; с. 89].

У ньому підкреслювалася істотна роль іноземних концесій у справі «відновлення та посилення виробничих сил республіки та всього світового господарства», а також перераховувалися «...загальні економічні та юридичні умови концесій», які можуть бути укладені з союзними, заслугуючими довіри, іноземними товариствами та організаціями».

Декрет був прийнятий у період «військового комунізму», що наклало характерний відбиток на його зміст. Якщо в 1918 р. концесіонер міг вільно розпоряджатися власною продукцією, а Радянська держава обумовлювала собі право лише на купівлю частини цієї продукції, то відповідно до Декрету від 23 листопада 1920 р. уся продукція концесійного підприємства належить державі і тільки частина її може надаватися концесіонерові в якості винагороди.

Що стосується конкретних пропозицій, то йшлося, передусім, про лісові, гірничодобувні і сільськогосподарські концесії на околицях Росії – півночі та південному сході європейської частини, в Сибірі. Концесійні об'єкти, причому не лише сировинні, а й в оброблювальній промисловості, пропонувалися в якості задоволення майнових претензій західних держав, заявлених на Генуезькій і Гаагській конференціях. Але ці пропозиції не були прийняті тому, що ні правові, ні економічні пільги були не в змозі притягнути іноземних інвесторів, оскільки адміністративна система управління, що існувала в РРФСР, народним господарством була не в змозі забезпечити ефективне функціонування вкладених капіталів. І лише з введенням НЕПу у березні 1921 р. та з встановленням ринкових стосунків були створені передумови, які західні підприємці визнали прийнятними для здійснення господарської діяльності в країні. У резолюції X з'їзду РКП (б) йшлося про те, що іноземні концесії мають бути використані для підняття продуктивних сил республіки, що є основним завданням, що стоїть перед республікою.

Виходячи з цих положень, З'їзд схвалив декрет РНК від 23 листопада 1923 р. про економічні та юридичні умови концесій. У резолюції XI конференції РКП (б), що відбулася в грудні 1921 р. відзначалася нова форма залучення іноземного капіталу – «змішані товариства» з обов'язковою участю Наркомзовнішторгу «з метою заготівлі експортних товарів усередині країни, збуту їх за кордон і ввезення в Росію необхідних продуктів». Крім того, знов підкреслюється, що «інтереси відновлення народного господарства вимагають полегшення приливу іноземного капіталу в різні області народного господарства», «у формі концесій і позик» [18; с.92].

Необхідно відмітити, що вищезазначені положення перекликаються з потребами сучасного становища України. Сьогодні наша країна стоїть перед важливим завданням – у найкоротші терміни модернізувати за допомогою передових технологій господарство та притягнути зарубіжних інвесторів у ті галузі, які є основною рушійною силою розвитку економіки.

З 1 січня 1923 р. набув чинності Цивільний кодекс (ЦК) РРФСР. Його розділ X був присвячений товариствам, і, зокрема, з обмеженою відповідальністю, а також акціонерним товариствам. У країнах з ринковою економікою зазначені організаційно-правові форми капіталовкладень є одним з основних інструментів господарської діяльності (як приватної, так і державної). «Характерна особливість» законодавства СРСР стосувалась і положень про концесійну діяльність, що полягала в одночасній значній кількості нормативно-правових актів, що регулювали таку діяльність, проте не містили чіткого її правового визначення. До ЦК 1923 р. концесія ототожнювалась виключно з поняттям іноземного капіталу. Після – поняття концесії було сформульовано як діяльність, на здійснення якої потрібен спеціальний дозвіл на користування об'єктами, що мають державне значення [19; с. 18-19]. Разом з тим ЦК закріплював перелік об'єктів, вилучених з цивільного обігу, а саме: земля (володіння нею допускалося лише на праві користування); промислові, транспортні підприємства в цілому, фабрики, заводи, рудники; рухомий склад залізниць, літальні

апарати тощо, але, як уже було зазначено, лише окремі з цих об'єктів могли бути предметами концесії.

Нарешті, 21 серпня 1923 р. був створений декрет про устанovu Головного концесійного комітету (ГКК) при РНК СРСР. До його компетенції входило вирішення питань про допуск і залучення іноземних капіталовкладень у СРСР.

Із запровадженням НЕПу був створений правовий механізм регулювання іноземних капіталовкладень на території СРСР. Його основними елементами були Декрет про концесії від 23 листопада 1920 р. і ЦК РРФСР, умови концесійних договорів і статутів змішаних товариств, а також – Головний концесійний комітет при РНК СРСР.

З 1922 по 1927 р.р., тобто в час, коли Радянський уряд активно проводив курс на залучення іноземного капіталу, було отримано 2211 пропозицій про концесії. Перше місце, за кількістю пропозицій, що поступили, займала Німеччина, потім йшли Англія, США, Франція [20; с. 40]. Проте, укладено було всього 163 концесійних договори, включаючи договори про технічну допомогу. При цьому, приблизно третина з них вже припинила свою дію на цьому періоді часу. У результаті, до кінця 1927 року налічувалося всього 69 концесій.

Питома вага концесій у народному господарстві країни залишалася украй малою. Концесійний капітал, так би мовити, в роки свого розквіту, тобто в 1926-1927 р.р., відносно капіталу промисловості СРСР складав усього 0,57 %. Украй малою була і доля концесій у зовнішньоторговому обігу СРСР [12; с. 99].

Крайня стриманість у реалізації концесійної політики відбилася на незначному числі укладених угод. Це пояснюється, передусім, надмірно обережним підходом до можливості здачі того або іншого об'єкту в концесію. Майже половина концесійних пропозицій була відхилена на підставі того, що торкалася об'єктів, які уряд з тих або інших причин не хотів здавати в концесію.

Так, з правової точки зору, концесії, в даному періоді, надавалися в цілях розвитку продуктивних сил країни. Але, надаючи концесію, Радянський уряд не доручав

концесіонеру управління діяльністю. Концесії сприймалися як привілеї, вилучення із загальних правил, і як такі, створюють певні правовідносини та одичне право для концесіонера. Фактично концесія – акт верховної влади, в компетенцію якої входять питання про зміну та призупинення дії законів. Саме тому держава, поділяючи свої прерогативи з концесіонером у торговельно-економічній сфері, не обмежувала себе відносно своїх верховних прав [2; с. 32-33].

Оскільки концесія розглядалася радянським правом як привілей, її об'єктами могли бути предмети або дії, вилучені з цивільного обороту (земля, надра, транспорт, зовнішня торгівля та ін.). Відповідно, під концесією чинне законодавство тоді розуміло дозвіл влади, що надає фізичній або юридичній особі право або займатися діяльністю, що здійснюється за загальним правилом самою державою, або мати такі майнові об'єкти, які в силу законів вилучені з цивільного обороту.

Єдиним органом, що надавав концесії, пов'язані із залученням іноземного капіталу, був РНК СРСР. Це стосувалося як всесоюзних, так і республіканських, місцевих концесій. Практика надання концесій у СРСР пішла шляхом укладення концесійних угод. У процедурному плані це означало затвердження (схвалення) Раднаркомом проектів концесійних угод, що надаються йому Головним концесійним комітетом.

Тут слід торкнутися особливостей правової системи СРСР того часу. Радянському праву був чужий принцип розділення влади. Відповідно, формальне поняття закону було відсутнє. Законотворчою компетенцією, згідно з Конституцією СРСР від 31 січня 1924 року, володіли РНК СРСР, ЦВК та З'їзд Рад СРСР. Тому під декретами та постановами слід розуміти закони в матеріальному сенсі [21].

Концесійний договір затверджений РНК СРСР, був спеціальним законом і містив певні пункти загальноправового регулювання (зокрема, цивільно-правового). У той же час, державна влада новим спеціальним законом могла змінити або навіть відмінити акт про надання концесії. Тому іноземний інвестор як в чистій, так і в змішаній концесії по-

требував гарантій, що такого роду зміни не матимуть місця або, принаймні, збитки, що можуть бути заподіяні зміною первинних умов, будуть відшкодовані.

Частково проблему таких гарантій вирішувала договірна форма концесій. Але саме частково, оскільки вирішальну роль відігравав державний суверенітет, точніше, конституційні принципи взаємовідносин між верховною владою та індивідом, а також місце міжнародно-правових договірних зобов'язань держави, що надала концесію.

Ввезення устаткування було безмитним, але впродовж певного терміну. Проте, обумовлювалися його вартість та технічні умови. Воно мало бути новітнім для своєї галузі.

Ввезення капіталу в грошовій формі допускалося тільки в іноземній валюті через Держбанк СРСР, який, у свою чергу, виплачував концесіонерів суму, що перекладалася, в рублях. Поповнення засобів концесійного підприємства здійснювалося тільки шляхом ввезення капіталу із-за кордону або з прибутків, що отримуються концесійним підприємством.

Свобода зовнішньоторговельних операцій повинна бути обумовлена в концесійному договорі. Інакше, враховуючи монополію зовнішньої торгівлі, концесіонер міг діяти на основі загальних законів. Особливо це торкалося концесіонерів, що працювали на внутрішній ринок.

Трудові стосунки регулювалися КЗПП або колективними договорами з відповідними галузевими профспілками. У концесійних договорах містилися положення про умови праці, що стосувалися як радянських громадян, так і іноземців. Це було конче необхідним для далекосхідних концесій, де працювало по найму багато громадян Китаю та Кореї. Крім того, концесійним договором передбачалося зобов'язання концесіонера щодо підготовки кваліфікованих робітників і адміністративно-технічного персоналу з числа громадян СРСР з поступовою заміною останніми іноземних фахівців.

Страховання здійснювалося концесіонером на максимальну суму в Держстраху СРСР на ім'я уряду. Страховка поверталася частинами в міру відновлення пошкодженого майна таким чином, щоб вартість

основного майна не зменшувалась. Умови страховки розповсюджувались на кожного наймача державного майна. Причому до страхового майна включалося не лише передане концесіонерів, а й майно привнесене концесіонером.

Публічна звітність концесійного підприємства здійснювалася відповідно до існуючих в СРСР правилам. Уряд спостерігав за виконанням концесійного договору, отримуючи відомості від концесіонера через своїх представників.

Передача концесії без дозволу уряду третім особам заборонялася. Лише окремими концесійними договорами передбачалося створення акціонерного товариства для експлуатації цієї концесії (зазвичай у строго обмежені терміни з початку її дії). Але якщо створене акціонерне товариство не виконувало зобов'язання по концесійному договору, концесіонер не звільнявся від зобов'язань за останнім. Основне майно концесійного підприємства не могло бути використано задля задоволення претензій третіх осіб, кредиторів новоствореного акціонерного товариства.

Необхідно підкреслити, що концесійне підприємство в той час повинне було перейти до уряду чистим від заборгованості, оскільки уряд не відповідав по його боргах.

Договори допускали і дострокове припинення концесій як шляхом одностороннього акту уряду, так і у зв'язку з вирішенням спорів у судовій інстанції. Також був передбачений загальний виняток щодо можливості розірвання договору у разі істотних порушень договору концесіонером. Проте, в усіх перелічених вище випадках провину концесіонера повинні були довести у суді або арбітражний суд. Концесіонер, у свою чергу, мав право на судові оскарження дій уряду.

Звернемося до гарантій які уряд надавав концесіонерів які, до речі, були дуже цікавими. У тій або іншій формі вони відтворювали п. 4 та 6 Декрету про загальні економічні та юридичні умови концесій, згідно з якими уряд гарантував, що майно концесіонера, вкладене в концесійне підприємство, не буде ані націоналізовано, ані конфісковано, ані реквізовано, а умови договору не

можуть бути змінені в односторонньому порядку будь-якими розпорядженнями або декретами уряду.

Проте, на тлумачення цих гарантій вплинули доктринальні погляди стосовно взаємовідносин між державою та індивідом. У той час думка про захист прав індивідів проти держави суперечила доктрині радянського права, відповідно до якої джерелом правоздатності індивіда є не факт його народження або існування, а відповідний акт державної влади, яка в змозі цю правоздатність розширити, звужити та навіть звести до нуля. Ця точка зору була зафіксована ЦК РСФСР, який у ст. 4 наділяв індивіда цивільною правоздатністю «з метою розвитку продуктивних сил країни» [18; с. 60].

Отже, особа не мала прав, незалежних від волі держави, а тому договір не міг слугувати дієвою гарантією від свавілля держави. Це торкалося і гарантій концесіонерів за Декретом від 23 листопада 1920 р. Зазначений декрет – спеціальна постанова РНК, органу законодавчої влади, яка іншим законом цього ж органу могла бути змінена або скасована.

Так, можна зробити висновок, що в зазначений період СРСР було монополізовано багато видів господарської діяльності (наприклад, зовнішня торгівля), здійснення яких було можливе лише за спеціальним дозволом відповідних органів влади, тобто на концесійних засадах.

Тож вдається за доцільне констатувати, що особливість правової регламентації концесійної діяльності в Радянському Союзі здебільшого тяжіла до пріоритетності владно-дозвільної складової, а щодо самих об'єктів, то з огляду на загальні тогочасні НПА, вони були здебільшого вилучені із цивільного обігу або мали суттєві обмеження у цивільному обігу [19; с. 18], проте в основному відповідало існуючому на той час закордонному уявленню про напрямки такого регулювання.

Щодо особливості існування іноземних інвестицій, що були спрямовані на забезпечення концесій, то вони здебільшого охоплювали соціально-торгівельну сферу та реалізовувались у формах або виключної участі іноземного капіталу і відповідного менедж-

менту, або у формі акціонерних товариств за обов'язковим представництвом держави в особі відповідного територіального народного комісаріату за місцем об'єкту концесії [22; с. 224], які внаслідок домінування неприродних методів управління економікою та превалювання адміністративно-командних важелів впливу на прийняття господарських рішень майже повністю припинили свою діяльність до 1930 року.

Зазначене знайшло своє відображення у Великій Радянській Енциклопедії 1937 року, де зазначається, що станом на 1.10.28 року діяли 68 із 147 укладених концесійних договорів – 24 в обробній, 14 в гірничій промисловості, які забезпечувались здебільшого представниками бізнесу Німеччини (14 концесій), а за сумою інвестицій – Англією (20 млн. руб.), у той час як сукупний концесійний іноземний капітал сягав 48 млн. руб. Втім тенденції неприродних методів управління економікою та превалювання адміністративно-командних важелів впливу на прийняття господарських рішень сприяли майже повній ліквідації концесій, яких на 1.01.36 року становило всього 11 [23; с. 182].

Після того, як Радянський Союз припинив своє існування, у всіх державах – учасниках СНД було запроваджено національне законодавство, а з неврегульованих законодавством питань у перехідний період продовжували діяти норми законодавства СРСР, якщо воно не суперечило конституціям і національному законодавству.

Так, у інвестиційному законодавстві передбачені спеціальні правила щодо концесій, які були закріплені у відповідних нормативних актах. У Росії, наприклад, – це ст. 40 Закону «Про іноземні інвестиції Росії» від 4 липня 1991 р., ст. 46 Закону «Про іноземні інвестиції Молдови», ст. 28 Закону «Про іноземні інвестиції на території республіки Білорусь», Закон «Про концесії та іноземні концесійні підприємства в Республіці Киргизстан», ст. 22 Закону України «Про режим іноземного інвестування» [15; с. 216, 238, 263, 278, 308, 316]. У цей період Україна активно розробляє своє концесійне законодавство, намагаючись широко використувати кращий досвід у цій сфері, зокрема, французький. Діють два укази Президента

України від 4 серпня 1998 р. № 739/98 «Про концесії на будівництво та експлуатацію нової автомобільної дороги Львів-Краковець» та № 735/98 «Про концесії на будівництво та реконструкцію автомобільних доріг» [24], дві постанови Кабінету міністрів України від 6 січня 1999 № 25 «Про затвердження Порядку визначення об'єктів концесії на будівництво та реконструкцію автомобільних доріг і Порядку проведення концесійного конкурсу на будівництво та реконструкцію автомобільних доріг» [25], а також – від 31 березня 1999 № 507 «Про затвердження типового концесійного договору та Порядку переведення наданої у концесію автомобільної дороги до розряду платних». У той же час, комітет Верховної Ради України з питань економічної політики, управління народним господарством, власності та інвестицій схвалив для розгляду в Парламенті проект Закону України «Про концесії» № 2315 від 17.12.98 р., прийняття якого відбулося 19 липня 1999 року.

На сьогодні в Україні діє законодавство про концесії, що включає в себе норми Господарського кодексу України [26] (у гл. 40 міститься перелік принципів концесійної діяльності) та чотири різні закони. Це сам рамковий закон про концесію [27] та три спеціальні закони: закон про особливості концесії у вугледобувній промисловості [28], у сфері житлово-комунального господарства [29] та спеціальний закон щодо концесії доріг [30].

15 березня 2018 р. Уряд вніс до парламенту чотири законопроекти, які спрямовані на оновлення концесійного законодавства. Це сам проект закону про концесії [31] та відповідні зміни до Податкового [32] та Бюджетного кодексів [33], а також до закону про публічні закупівлі [34].

Висновки

1. Аналіз проведеного дослідження в контексті важливих історичних віх дозволяє прийти до висновку про наявність періодизації, як такої, що мала важливий вплив на розвиток як концесійних відносин в цілому, так і окремих напрямів господарської діяльності, що мають тісний правовий зв'язок із концесійною, як з її різновидом,

настановлення та розуміння не лише господарських правовідносин, а й економко-правових у цілому. Вищезазначене спонукало нас до виокремлення періодизації концесійної діяльності в контексті розвитку людства та ставлення у відношення до нього у взаємозв'язку до розуміння права власності у відповідний період розвитку суспільства. Відповідно, маємо визначити:

Перший період – період виникнення та формування правової регламентації концесійних відносин, який починається з часів Стародавнього Риму та тривав до середини XIX століття;

Другий період – період активного застосування як дієвого механізму в часи активізації промисловості, який тривав до Жовтневої Революції 1917 року;

Третій період характеризується втіленням комуністичних ідеалів в економіку у поєднанні з необхідністю запровадження принципів нової економічної політики (НЕП) і поступовим відходом у бік планової економіки (до 1941 року);

Четвертий період – планово-перехідний період, який тривав до 1991 року та мав правове продовження до 1999 року з прийняттям Закону України «Про концесії»;

П'ятий період – сучасний (з 1991 по 2013 рік), що характеризувався розумінням необхідності впровадження докорінних змін в економіко-правовій площині і відходу України від зон впливу СНД, який тривав до Революції Гідності 2013 року;

Шостий період – новітній (з 2013 по теперішній час), період нового розуміння та необхідності впровадження змін у концесійне законодавство України, що підтвердили свою спроможність у досвіді економічно розвинутих країн. Разом з тим слід зазначити, що надана періодизація не зосереджує уваги на окремих мікроперіодах, які мали місце в середині основних та не відіграли значної ролі на розвиток концесійних відносин.

2. Важливо відмітити, що проведений аналіз на основі загальнонавчаних наукових методів пізнання дозволив зробити висновки, що пріоритетні напрями використання концесії в кожному із зазначених нами періодів уособлювали певний вид суспільних

відносин у взаємозв'язку із використанням тих об'єктів права власності, які дозволяли отримувати корисні властивості відповідно до рівня розвитку засобів виробництва. З певним часом експлуатація природних ресурсів потребувала технологічних і більш досконалих методів їх отримання. Примітивні об'єкти, що забезпечували життєдіяльність суспільства з часом виокремлювались у передання в концесію промислових об'єктів; тваринництво та рослинництво як окремі види життєдіяльності ставали складовою галузі сільського господарства; транспортна галузь еволюціювала з примітивних дозволів на перевезення визначеними транспортними шляхами до концесії великих шляхопроводів і їх будівництва. Разом з тим окремою частиною об'єктів, що надавались в концесію становлять об'єкти, що знаходились у власності територіальної громади та перебували у комунальній власності. З часів Римського права вони могли надаватись у концесію.

3. Проведений нами аналіз правового регулювання концесійної діяльності в розвинутих країнах дозволяє дійти висновку про деякі відмінності, що є характерними для регулювання даного виду діяльності в Англії і Франції як типових представників англосаксонської та романо-германської правової сім'ї, що базувалась на особливостях розуміння природного права та історичних моделях економічного розвитку. Так, англійська модель як представник загального права передбачає підвищений рівень самостійності концесіонера при створенні й експлуатації об'єкта концесії, де застосування принципів приватного права є пріоритетом, а публічним важелем впливу надаються повноваження щодо ціноутворення та контролю виконання зобов'язань, взятих концесіонером у межах концесійної угоди. Відмінністю Французької моделі, що базується на традиціях континентальної правової системи спрямована на домінування публічно-правових принципів регулювання відносин, але з обов'язковим дотриманням принципу рівності майнових інтересів концесіонера і концедента, що розглядається як публічно-правовий договір. Зазначений підхід побудови відносин впроваджено у

таких країнах романо-германської правової сім'ї, як Німеччина, Бельгія, Швейцарія, Іспанія, Португалія, Греція, Італія.

Вивчення досвіду різних країн (як романо-германської правової сім'ї, так і англосаксонської) є важливою складовою для вдосконалення концесійного законодавства в Україні.

Запропоновані нами теоретичні узагальнення, що складають висновки нашої наукової розвідки лежать в основі еволюціонування інституту концесії, що є важливим системоутворюючим елементом суспільного прогресу як в Україні, так і в усьому світі.

Література

1. Новицкий И. Б. Римское право. – М.: Гуманитар. знание, 1998. – 245 с.
2. Ландау Б. А. Концессионное право Союза ССР. – М: Глав лит., 1925. – 74 с.
3. Григоров О. Юридична еволюція концесійної діяльності: від Стародавнього Риму до початку ХХ ст. // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 11. – С. 35 – 37.
4. Дигесты Юстиниана. Избранные фрагменты в переводе и с примечаниями / АН СССР, Институт государства и права; Отв. ред. Е. А. Скрипилев. – М.: Наука, 1984. – 456 с.
5. Дождев Д. В. Римское частное право. – М.: НОРМА-ИНФРА, 1999. – 784 с.
6. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. Под ред. К. Н. Батыра и Е. В. Поликарповой., Т.1. – 1996 г. – 392 с.
7. Шретер В. Концессионное право // Вестник промышленности, торговли и транспорта. – 1923. – № 9 – 10. – С. 1-15.
8. Bezancon X., Les Service publique en France, du Moyen age a la Revolution. Presse de l'Ecole nationale des Ponts-et-Chaussee, 1995. – P.10-15.
9. Auby J.F. La delegation de service public. – Dalloz, 1997. – P.9-20.
10. Bettinger Ch. La gestion des services publics dans le monde. Concession on B.O.T. Berger-Levrault, 1997. – P.10-15.
11. Донгаров А.Г. Иностраннный капитал в России и СССР. – М., 1990. – 42 с.
12. Эвентов Л. Я. Иностраннные капиталы в русской промышленности. – М. – Л., 1931. – С. 5-15.

13. Терен С., Дьоміна О. Концесія – чергова зваба для інвестора // Галицькі контракти. – 1999 р. – № 32. – С. 22 – 25.
14. Багалеї Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). / Историческая монография. – Т. 2 – X.: Репринтное издание. – 1993. – 983 с.
15. Богуславский М. М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. – М.: БЕК, 1996. – С.11.
16. Брин И. Д. Государственный капитализм в СССР в переходной период от капитализма к социализму. – Иркутск, 1959. – С.75.
17. Бернштейн И. Н. Очерки концессионного права СССР. – М. – Л., 1930. – 150 с.
18. Законы о частном капитале: сборник законов, инструкций, приказов и разъяснений / Под редакцией Б. С. Мальцман и Б. Е. Ратнер. – М.: Финансовое издательство НКФ СССР, 1928. – 300 с.
19. Бернштейн И., Ландау Б., Машкевич В. Правовые условия концессионной деятельности в СССР. – М.: Госюриздат РСФСР. – 173 с.
20. Бутковский В. Иностранные концессии в народном хозяйстве СССР. – М. – Л., 1928. – С.40.
21. Советское право. – 1925. – № 2. – 26 с.
22. Мельник О.Ю. Концесійні угоди: досвід правового регулювання в СРСР // Вісник господарського судочинства. – 2002. – №2. – С. 219 – 224.
23. Большая Советская Энциклопедия / Глав. ред. Шмидт О. Ю. – М.: Гос. институт «Сов. энциклопедия», 1937. – Т.34. – 768 с.
24. Урядовий кур'єр. – 1998. – № 82.
25. Урядовий кур'єр. – 1999. – № 26-27.
26. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV// Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144 (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
27. Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р. № 997-XIV// Відомості Верховної Ради України. 1999. № 41. ст.372 (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997-14>.
28. Закон України «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності» від від 08.07.2011р. № 3687-VI// Відомості Верховної Ради України. 2012. № 18. ст. (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3687-17>.
29. Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності» від 21.10.2010 р. № 2624-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 11. ст. (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2624-17>.
30. Закон України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» від від 14.12.1999 р. № 1286-XIV // Відомості Верховної Ради України. 2000. N 3. ст. 21 (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1286-14>.
31. Проект Закону України «Про концесії» // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63630.
32. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення умов для модернізації інфраструктури шляхом реалізації проектів на умовах державно-приватного партнерства, у тому числі концесії» // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63633.
33. Проект Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо створення умов для модернізації інфраструктури шляхом реалізації проектів на умовах державно-приватного партнерства, у тому числі концесії» // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63632.
34. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України» // База даних «Законодавство

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено передумови виникнення концесій та концесійних правовідносин як правової форми здійснення господарювання в Україні. Здійснено періодизацію концесійного законодавства. Науково обґрунтовано та проаналізовано економіко-правове значення концесій в сучасних економічних умовах.

Ключові слова: концесія, концесійна діяльність, концесійні правовідносини, господарська діяльність, державна власність, комунальна власність.

України»/ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63852.

Zavertneva-Yaroshenko V.A.

**Commercial and legal regulation
of concessional activity in comparative
historical retrospective**

In the article researched preconditions of appearing of concessions and concessional relationships as a legal form of commercial activity in Ukraine. Conducted periodization of concession legislation. Analyzed and scientifically substantiated the value of concessions in the current economic conditions.

The purpose of the article is theoretical analysis of historical experience of concessions and concession legal relations as a legal form of economic management in Ukraine and the development on this basis of scientific and theoretical and practical recommendations for the improvement of economic legislation that regulates relations in this field. It is noted that today, in the light of the current tendency of budget deficit, in Ukraine, there was a need to optimize the attraction of new mechanisms for investing in the economy, which would allow more rational use of all the potential of state and communal property. Therefore, without increasing the tax pressure on the population, it seems necessary to resort to the progressive experience of other states, which have a developed system of categories that mediate the interaction of the state and private investor. In view of this, the study of the legal nature of the concession, the peculiarities of the legal regulation of the transition of state and communal property to private partners

are considered one of the most promising areas of modern science. The author notes that the problems of legal regulation of concession relations in Ukraine in the conditions of adaptation to EU legislation are not sufficiently investigated for the sphere of economic law. Despite a large number of scientific papers on the condition of the use of the concession as a mechanism in practice, most of them were considered in a purely economic plane, ignoring the public-legal aspect. The reason for the above is the lack of practical experience in the field of public-private partnership due to the imperfect legal framework, which is inconsistent with the application of the Law of Ukraine «On public-private partnership» and the four concessions laws (basic and three branch), and the need to take into account «concession» directives EU. The need to unify the legal understanding of the system of factors creating this mechanism should streamline the rules for using concessions as the basic instrument for attracting private investment to the internal state and foreign levels. Thus, the study of the main aspects of the development of concession relations will find ways to overcome the above-mentioned shortcomings. And the solution to this task at the national level is rather relevant, since Ukraine has set itself the goal to become an equal subject of the international community, in particular to join the European Union. The analysis of the research carried out in the context of the important historical milestones allowed the author to come to the conclusion about the existence of periodization as having had an important influence on the development of both concession relations in general and on certain areas of economic activity, which have a close legal relationship with the concession, as with its kind, the introduction and understanding of not only economic relations, but also economic and legal as a whole. The above prompted the author to distinguish the periodization of concession activity in the context of human development and the relation to it in relation to the understanding of property rights in the corresponding period of development of society.

Key words: concession, concessional activity, concessional relationships, commercial activity, state property, communal property.